

Національна академія державного управління
при Президентові України

**Методика підготовки аналітичних документів
на матеріалах аналізу політичних текстів**

Практикум

Київ – 2007
Видавництво НАДУ

Національна академія державного управління
при Президентіві України

Навчальне видання

Титаренко Олексій Русланович

Рейтерович Ігор В'ячеславович

**Методика підготовки аналітичних
документів на мвтеріалах аналізу
політичних просесів**

Практикум

Київ, видавництво НАДУ

Відповідальний за випуск *В.А.Дон*

Редактор *С.М.Шиманська*

Коректор *Т.В.Пантелеймонова*

Комп'ютерна верстка *Н.Ю.Копайгора*

Підписано до друку 30.11.2007 р.

Формат 60 x 84 ¹/₁₆. Тираж 1000 пр. Обл.-вид. арк.1,8 .

Ум. друк. арк. 2,3.

Видавництво Національної академії державного управління
при Президентіві України.

03057, Київ-57, вул. Ежена Потье, 20; тел. 456-94-36.

E-mail:vydav@academy.kiev.ua.

Свідоцтво серії ДК № 1561 від 06.11.2003 р.

Видруковано з оригінал-макета у видавництві
Національної академії державного управління
при Президентіві України.

03057, Київ-57, вул. Ежена Потье, 20.

**Національна академія державного управління
при Президентіві України**

Кафедра політичної аналітики та прогнозування

**Методика підготовки аналітичних
документів на матеріалах аналізу
політичних текстів**

Практикум

Київ 2007

УДК 32.351:303.7:303
Т 45

*Схвалено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентові України.
Протокол № 139/10-8 від 25 жовтня 2007 р.*

Авторський колектив:

О.Р.Титаренко, кандидат філософських наук, доцент кафедри політичної аналітики та прогнозування НАДУ,

І.В.Рейтерович, старший викладач кафедри політичної аналітики та прогнозування НАДУ.

Рецензенти:

М.І.Пірен, доктор соціологічних наук, професор кафедри державної політики та управління політичними процесами НАДУ,

Т.В.Ващенко, завідувач кафедри гуманітарних наук Київського гуманітарного інституту, кандидат філософських наук.

Т 45 Титаренко О.Р., Рейтерович І.В. Методика підготовки аналітичних документів на матеріалах аналізу політичних текстів: Практикум. - К.: Вид-во НАДУ, 2007. - 40 с.

У практикумі розглянуто основні аспекти інформаційно-аналітичної роботи, які спрямовані на підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування. Автори пропонують дієві методики роботи з аналізу політичних текстів, що можуть бути використані в практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

УДК 32.351:303.7:303

© Національна академія
державного управління
при Президентові України,
2007

Зміст

Вступ	3
Практичні рекомендації	4
Етап 1. Дискурс-аналіз, івент-аналіз політичної ситуації ..	5
Етап 2. Рівень дослідження особистості в політиці	18
Підсумкове заняття	33
Рекомендована література	38

Шостий етап передбачає, по-перше, перевірку та затвердження висунутих попередньо гіпотез, по-друге, формулювання висновків та рекомендацій.

На даному етапі необхідно врахувати, що висновки та рекомендації, як правило, взаємозалежні та їх зміст має відповідати низці вимог, а саме: актуальність, адекватність і доступність для розуміння. При цьому більше уваги варто приділити рекомендаціям. По своїй суті, вони є певним висновком щодо шляхів адаптації конкретних політичних акторів до наявних загроз з боку політичного середовища або про засоби адаптації політичного середовища до інтересів конкретного актора. Ці судження можуть бути представлені як окремо, так і на тлі гіпотетичних сценаріїв розвитку ситуації, що дає змогу запропонувати кілька можливих варіантів тактичних або стратегічних кроків. Виходячи з цього рекомендації, що містяться в аналітичних записках, повинні бути принципово здійсненними на практиці.

Формулюючи їх зміст, аналітик має співвідносити пропоновані дії з наявними ресурсами замовника. Бюджет, кадрове забезпечення, технічна оснащеність часто випадають з поля зору, що призводить до негативних наслідків.

Нарешті, на **сьомому етапі** відбувається безпосереднє оформлення аналітичного документа, що повинно в цілому відповідати вищезазначеним загальноприйнятим принципам.

Рекомендована література

1. *Боршшполец К.П.* Методы политических исследований: Учеб. пособие. - М.: Аспект Пресс, 2005. - 221 с.
2. Вступ до політичної аналітики: Навч. посіб. / Кол. авт.: За заг. ред. С.О.Телешуна. - К.: Вид-во НАДУ, 2006. - 220 с.
3. Мережа аналітичних центрів України // www.intellect.org.ua
4. *Рой О.М.* Исследование социально-экономических и политических процессов. - СПб.: Питер, 2004. - 320 с.
5. Слово в действии. Интент-анализ политического дискурса / Под. ред. Т.Н.Ушаковой, Н.Д.Павловой. - СПб.: Алетейя, 2000.
6. *Телешун С.О., Баронін А.С.* Політична аналітики, прогнозування та консультація: Курс лекцій. - К.: Полівода, 2001. - 112 с.
7. Теорія і практика політичного аналізу: Навч. посіб. / За ред. О.Л.Валєвського, В.А.Рєбкала. - К.: Міленіум, 2003. - 228 с.

Вступ

Аналіз політичної ситуації через аналіз загальнодоступної політичної інформації є ключовим і необхідним елементом забезпечення ефективної діяльності будь-якого державного органу (включаючи органи місцевого самоврядування).

Запропонований практикум є початковим базовим курсом з практичної аналітичної роботи, головним завданням якого є забезпечення органів державної влади необхідною аналітичною інформацією.

Експерт-аналітик (який паралельно може бути державним службовцем), готуючи аналітичний документ про сутність, реальність загрози та можливі політичні ризики, створює своєю діяльністю умови для прийняття уповноваженими особами ефективних та адекватних ситуації політичних рішень, які, у свою чергу, характеризують рівень професійності влади та створюють умови для збереження її легітимності.

Підсумком виконання поставлених завдань є підготовка аналітичного документа щодо поточної політичної ситуації в країні з використанням аналітичних методів обробки інформації.

Для успішного виконання поставлених завдань необхідна додаткова інформація, тому перед їх виконанням уважно прочитайте дослідницькі завдання другого етапу.

Практичні рекомендації

При поточній діагностиці політичної ситуації виділіть та **детально проаналізуйте позитивні та негативні фактори**, що впливають на її розвиток, **з'ясуйте причини виникнення проблемних моментів, встановіть склад акторів**, які впливають на стан проблем тощо.

У процесі детальної діагностики поточної ситуації аналітик **має дотримуватися низки принципів**, а саме:

- керуватися виключно інтересами, що відповідають поставленим завданням (професіоналізм);

- в жодному разі не пристосовуватися під власні бажання та бажання замовника (об'єктивність);

- не намагатися одержати заздалегідь запрограмовані результати (істинність);

- впливати на клієнта винятково за рахунок своїх особистих якостей - шляхом демонстрації професійних знань, прояву професійної етики та принциповості, через довірливе спілкування тощо (принциповість).

На основі отриманих результатів приступають до останнього етапу - формулювання конкретних пропозицій з приводу наявної проблеми.

Розробка практичних рекомендацій є невід'ємною частиною роботи політичного аналітика. Фактично можна стверджувати, що критерієм успіху аналітика є те, якою мірою його аудиторія (безпосередні замовники) діє згідно з його порадами та рекомендаціями.

При розробці практичних рекомендацій слід пам'ятати, що неможливо передбачити всі альтернативні варіанти розвитку подій, якісь окремі нюанси, наслідки тощо. **Виходячи з цього орієнтуйтеся на специфічні цінності, притаманні нашому суспільству та владі (політичного та соціально-економічного характеру), а також конкретну юрисдикцію (рекомендації обов'язково мають реальними, тобто придатними до втілення на практиці згідно з ресурсами та можливостями).** При цьому аналітику не обов'язково розробляти конкретний план дій (іноді це взагалі неможливо з огляду на швидкоплинність подій), а доцільно **чітко визначити найбільш актуальні ризики, які загрожують політичній стабільності.**

Важливо, щоб рекомендація максимально враховувала всі сильні та слабкі сторони запропонованих альтернатив, що буде свосереднім захистом від неприємних сюрпризів та, відповідно, свідчитиме про професіоналізм аналітика.

Потрібно пам'ятати, що практичні рекомендації мають відповідати певним правилам, головними з яких є правильне стильове оформлення, аналітичність та орієнтація на клієнта і конкретну дію.

Виходячи з того, що аналітичне дослідження здійснюється у рамках державних структур, вони мають підпорядковуватися офіційно задекларованим цілям та пріоритетам державної політики.

Практична робота розділена на етапи, послідовне виконання поставлених дослідницьких завдань вводить слухача в різні за глибиною та сутністю проблеми, з якими стикається аналітик у процесі аналітичної роботи. Для уникнення типових помилок кожний етап аналітичної роботи буде піддаватись експертній оцінці викладача.

таким чином, щоб замовник міг прочитати та зрозуміти написане не більше, ніж за 30 секунд. Практика підтверджує, що здебільшого політичні та державні діячі вкрай рідко витрачають на ознайомлення з аналітичною запискою більше кількох хвилин, в основному головна увага звертається на першу сторінку документа. Після цього, за умови актуальності отриманої інформації, замовник або відкладає документ для більш детального ознайомлення, або доручає розглянути його своїм помічником, які безпосередньо контактують з аналітиком.

У даному контексті важливим є стильове оформлення аналітичного документа. Матеріали варто формулювати гранично точно, зрозуміло та лаконічно. Варто вибирати ті слова та вирази, які точно передають думки аналітика, не допускають її інтерпретації. При формулюванні фраз необхідно уникати образних висловлювань, професійного сленгу, абстракцій тощо.

Інформаційно-аналітична робота, кінцевим продуктом якої є аналітичний документ, складається із 7 етапів. Розглянемо їх детально.

На першому етапі відбувається загальне ознайомлення з поставленим завданням. При цьому доцільно звернути увагу на питання, які безпосередньо до завдання не стосуються - у майбутньому вони можуть отримати подальший розвиток, що вплине на головне питання. На даному етапі також складається загальний план роботи з обов'язковим визначенням терміну виконання, а також джерелами, які будуть використовуватися при підготовці аналітичного документа (**уважно прочитайте завдання практикуму**).

На другому етапі необхідно визначитися з термінами та поняттями, які будуть використовуватися під час підготовки документа. Це пов'язано з тим, що якщо замовник або не зрозуміє ряд специфічних термінів, або не правильно їх розтлумачить, то цінність аналітичного документа суттєво знизиться, що безпосередньо негативно вплине на ставлення замовника до аналітика.

На третьому етапі головна увага приділяється збиранню інформації з поставленого завдання, причому перевага повинна надаватися перевіреним (тобто таким, що дублюються у 3-4 джерелах) фактам.

Четвертий етап включає в себе оцінку отриманих фактів, їх класифікацію та детальний аналіз.

На п'ятому етапі відбувається побудова гіпотези. Як правило, вона має робочий характер і в майбутньому може бути переглянута під впливом нових факторів.

доцільно залучати максимальну кількість матеріалів, навіть тих, які раніше вже використовувалися.

Складання будь-якого аналітичного документа повинно відповідати таким головним принципам:

- орієнтація на потреби замовника;
- формулювання загальної картини проблеми, що розглядається;
- розташування на першому місці основних висновків з проблеми;
- матеріал має бути структурованим та логічно викладеним, при цьому рекомендовано використовувати чіткі, зрозумілі фрази, намагатися уникати бюрократичного жаргону.

Здебільшого кожен аналітик у процесі роботи виробляє власну схему підготовки аналітичного документа з огляду на отриманий практичний досвід. Разом з тим можна виділити низку послідовних складових, які доцільно використовувати при складанні будь-якого аналітичного документа:

- прізвище та ініціали замовника, у разі потреби - посада (особливо у випадках, коли документах готується у державних структурах);
- прізвище, ініціали та посада аналітика, консультанта. Проте існують випадки, коли документ готується конфіденційно, тому необхідності у даному пункті немає;
- дата завершення аналітичного документа (або період, який охоплює аналітична записка);
- тема аналітичного документа (заголовок). Значення заголовка (назви) аналітичного документа важно переоцінити. Заголовок має передавати основну ідею аналітичного документа, певною мірою викликати у замовника ті чи інші очікування;
- основна частина - аналіз проблеми, варіанти подальшого розвитку подій. В одному аналітичному документі доцільно відображати не більше 4-5 ключових ідей, які мають відношення до заявленої теми;
- висновки;
- рекомендації.

Зверніть увагу, що ми складаємо три різних документи і кожний з них повинен мати відповідне оформлення.

Важливо пам'ятати, що аналітичний документ доцільно починати розділом, який містить у собі короткий виклад проблеми та суть запропонованих рекомендацій. Він має бути складений

Етап 1. Дискурс-аналіз, івент-аналіз політичної ситуації

Очікувані компетенції:

- виконання завдань першої частини сприяє оволодінню базовими практичними навичками дослідження текстів політичного характеру;
- через аналіз політичних дискурсів, представлених політичними текстами, скласти цілісну інформаційну картину дня, ситуації, події;
- шляхом проведення івент-аналізу виявити можливі сценарії розвитку політичної ситуації.

• Технології аналітичної роботи зі збирання та обробки інформації

Дослідницьке завдання: використовуючи аналітичні методи роботи з обробки масиву політичної інформації, при виконанні дослідницької роботи необхідно враховувати наступні рекомендації.

Підготовка аналітичного документа неможлива без організації роботи зі збирання та обробки інформації.

Інформація - це відомості про факти (події, особи, організації), які є основою для прийняття рішень щодо проведення адміністративно-організаційних, політичних та інших заходів, а також для підготовки різноманітних пропозицій і рекомендацій стратегічного та тактичного характеру.

Показово, що факт як такий практично не містить майже ніякої інформації, якщо його не розглядати разом з іншими фактами. Тільки об'єднавши різноманітні факти та виокремивши серед них найбільш відповідні проблемі, що розглядається, можна отримати чітку картину того, що відбулося.

Що стосується конкретно *аналітичної інформації*, то вона являє собою відомості, отримані з перевірених, співвіднесених фактів, які викладені таким чином, щоб відповідати вирішенню конкретного завдання. Аналітична інформація поділяється на первинну та на вивідну (вторинну).

Під первинною аналітичною інформацією маються на увазі відомості про окремі події, кількість та якість певних предметів, дії політичних акторів тощо. Вивідна аналітична інформація являє собою результат аналізу та узагальнення первинних аналітичних

даних. Вона дає змогу приймати зважене рішення суб'єкту будь-якої діяльності, орієнтуватися в конкретних моментах ситуації та прогнозувати подальший розвиток подій.

Під час збирання та обробки інформації необхідно враховувати, що досить часто у ЗМІ активно просувається *дезінформація* - публікація та популяризація спеціально розроблених зацікавленими особами неправдивих даних та документів під виглядом справжніх. Головна мета дезінформації - введення певних політичних сил, окремих політиків тощо в оману з приводу реального стану справ, спонукання їх до необдуманих або від початку неправильних кроків (на основі неправдивої інформації).

Для виявлення дезінформації та джерел її походження необхідно:

- проводити регулярний моніторинг якомога більшої кількості джерел інформації, зіставляючи при цьому отримані дані;
- розрізняти факти та думки окремих авторів;
- враховувати, чи здатний інформатор за своїм статусом мати доступ до оприлюднених фактів;
- враховувати суб'єктивні характеристики джерела;
- пам'ятати, що особливо легко сприймається та дезінформація, яку ви припускаєте або бажаєте почути;
- аналізувати ситуацію на предмет виявлення зацікавлених у поширенні дезінформації сторін.

Завдання 1:

- оберіть матеріал для дослідження (газету або Інтернет-сайт, тематично наближений до політики);
- розділіть текстуальну інформацію на інформацію та дезінформацію.

УВАГА!

У плані-конспекті зробіть записи щодо виконання завдань відповідно до питань практикуму.

Зверніть увагу на те, що відповіді на деякі питання можуть змінитись під час аналітичного дослідження, і звітувати про виконання завдання краще наприкінці першого етапу дослідження.

Отримані з різних джерел інформації дані можуть стати корисними лише після того, як будуть піддані необхідному аналізу та максимально точному тлумаченню. Показово, що підґрунтя багатьох

при підготовці аналітичної записки є термін її підготовки - важливо, щоб після закінчення роботи над нею інформація не втратила своєї актуальності. При підготовці аналітичної записки доцільно залучати максимальну кількість матеріалів, навіть тих, які раніше вже використовувалися. Обсяг аналітичної записки в основному становить 5 - 10 сторінок.

Іноді аналітична записка може бути підготовлена у формі ризиків - специфічного аналізу (здебільшого, короткострокового) основних загроз розвитку політичної та соціально-економічної ситуації в державі.

2. Оглядова записка (політична картина дня та аналіз політичного дискурсу в ЗМІ за підсумками дискурс-аналізу першого етапу дослідження). При складанні оглядової записки інформація з документів, що використовуються, подається, як правило, у вигляді цитат (допускається їх скорочення з відповідними застереженнями). На відміну від аналітичної записки висновки та рекомендації тут не робляться. Крім того, інформація з оглядової записки може потребувати додаткової, більш глибокої перевірки. Враховуючи все вищесказане, оглядова записка використовується переважно для аналізу публікацій у ЗМІ з того чи іншого питання. Обсяг оглядової записки може коливатися від 5 до 20 сторінок.

3. Довідка. Порівняльний портрет мовних особистостей за підсумком другого етапу дослідження та інтенціональний портрет особистості, яка була об'єктом дослідження.

Найбільш поширений вид аналітичної документації, являє собою короткий огляд окремого аспекту конкретної події (в основному це інформація статистичного та іншого характеру), а також може стосуватися політичних, державних та громадських діячів, питань функціонування політичних структур тощо. Обсяг довідки зазвичай невеликий - не більше 2-3 сторінок.

Якщо аналітичний документ за розмірами суттєво переважає описані вище види, доцільно розділити його на дві окремі частини. В основній аналітичній записці на 4-5 сторінках подати основні оцінки, висновки та прогнози розвитку проблемної ситуації. Основну ж інформацію, статистичні дані тощо викласти у розгорнутому документі, який може бути використаний замовником у разі необхідності для більш детального заглиблення у проблему.

Визначальним при підготовці аналітичної записки є термін її підготовки - важливо, щоб після її закінчення інформація не втратила своєї актуальності. При підготовці аналітичної записки

ження інформаційний та аналітичний розділи можуть бути рівнозначними або асиметричними за обсягом, проте жоден з них не повинен складати виключний зміст проекту. Навіть документи, що належать до категорії інформаційних довідок, включають елементи аналітики (зокрема, це проявляється у відборі фактів). Водночас аналітику не можливо подати без посилання на вихідну інформацію, оскільки адресат не отримає повної картини проблеми.

Разом з тим інформаційний та аналітичний розділи, безперечно, мають власну специфіку. Вона визначає їх змістовний склад, а також форму подання матеріалу та особливості відповідних лінгвістичних конструкцій.

Зокрема, інформаційний розділ переважно орієнтований на відображення релевантних для дослідження відомостей. Ці дані можуть мати різноманітну природу та бути представлені по-різному (наприклад, як опис основних характеристик ситуації, хронологія подій, статистика, результати застосування аналітичних методик тощо). Їх можна представити у вигляді текстової інформації, таблиць, графіків або схем. Проте головною умовою оформлення інформаційного розділу є акцент на фактологію та мінімізацію інтерпретації фактів.

У свою чергу, аналітичний розділ проекту переважно містить логічні міркування при зіставленні різних фактів, пояснення явищ і їх взаємозв'язків, а також у ньому формулюються загальні висновки та прогнози розвитку ситуації.

Змістовні розходження між інформаційним та аналітичним розділом проявляються в стилістичних особливостях викладу матеріалу, а також можуть визначати послідовність включення цих розділів у структуру єдиного підсумкового аналітичного документа. Роль інформаційного розділу визначається залежно від цілей і завдань дослідження. Разом з тим загальноприйнятим у підготовці підсумкових документів є певне звуження рамок інформаційного розділу проекту порівняно з аналітичним розділом.

У нашому випадку ми готуємо три типи аналітичних документів:

1. Аналітична записка (цілісна інформаційно-політична модель політичної ситуації з таблицями, які ілюструють івент-аналіз, детальним аналізом проблем, висновками та практичними рекомендаціями, схематичним сценарієм розвитку політичної ситуації). Аналітична записка являє собою детальний аналіз проблеми, висновки та, у разі потреби, практичні рекомендації. Визначальним

політичних невдач, як правило, полягає не в ігноруванні тієї чи іншої інформації, а в її помилковому аналізі. Інформація, якою користується політичний аналітик під час своєї роботи, має бути якісною. Якість інформації - це ступінь розвиненості характеристик інформації, що визначає її практичну придатність для дослідження. Якість інформації залежить від наступних характеристик:

- вірогідність;
- надійність;
- відносність;
- своєчасність;
- повнота;
- важливість.

Будь-яка інформація, отримана із зовнішніх джерел (по відношенню до аналітика), характеризується певним ступенем вірогідності, зокрема, що залежить від ступеня надійності джерела й того, звідки вона отримана. Рівень надійності інформаційного джерела прийнято поділяти на п'ять груп:

- а) абсолютно надійний і компетентний;
- б) звичайно надійний;
- в) не надто надійний;
- г) ненадійний;
- д) невизначений.

Завдання 2:

- класифікуйте інформацію за наведеною шкалою.

• Техніка застосування дискурс-аналізу

Техніка дискурс-аналізу може бути базовою для дослідження текстів політичного характеру в цілому. Через аналіз політичних дискурсів, представлених політичними текстами, можна скласти цілісну інформаційну картину дня, ситуації, події, виявити наміри ключових акторів, систему їх інтересів та сценарії розвитку політичної ситуації. Методика дискурс-аналізу сприяє поглибленому вивченню особливостей персонального політичного дискурсу та прихованих маніпуляційних технологій, наявних у дискурсі. При дослідженні політичних персоналій методика дискурс-аналізу дає змогу виявити наміри, систему інтересів, рівень компетенції, професіоналізму, реальну роль у сценарії політичної ситуації тощо.

Ми ставимо за мету не аналіз тільки політичного тексту, і не аналіз власне конкретного політичного дискурсу. Наша мета - це

аналіз політичного тексту в системі дискурсних взаємодій відносно політичної ситуації або проблеми. Таким чином, йдеться про дослідження відношення політичного тексту до політичного дискурсу, який ведеться політичними акторами щодо групових та власних інтересів у публічній сфері суспільства і є одним з легітимних способів боротьби за владу. Матеріалом для аналізу може виступати будь-яка газета з політичною тематикою.

Необхідно зазначити, що один номер є недостатнім для аналізу політичних подій (принаймні для повної політичної картини дня). Тому з огляду на сформульований вище підхід варто обрати для дослідження загальнонаціональні газети, які виходять великими тиражами. Підхід, згідно з яким ми обираємо для дослідження достатньо багато різноманітних джерел, є цілком виправданим, оскільки це розгорнута й різнобічна сукупність політичних текстів, більших і менших, які відповідають різним дискурсам і різним жанрам, різним комунікативним та маніпуляційним інтересам, стратегічним і тактичним цілям акторів і різним інтенціям, аудиторіям та очікуванням тощо. Більше того, це ансамбль текстів, кожний з яких виступає більшим або меншим простором для взаємодії політичних дискурсів, і цей аспект проблеми постає в центрі нашої уваги, тобто в процесі взаємодії дискурсів твориться новий дискурс, який суттєво впливає на розвиток політичної ситуації, змушуючи політичні сили постійно змінювати стратегію й тактику ведення дискурсу з метою ефективного досягнення цілей.

• **Визначення “Політичної картини дня”**

На першому етапі ми проаналізуємо головну сторінку газети (Інтернет-сайту). Об'єктом аналізу виступають газетні матеріали, об'єднані рубрикою, яка нас цікавить, точніше їх назви у взаємозв'язку з їхніми текстами. У нашому випадку ми обираємо матеріали, що мають політичне забарвлення.

Взагалі, у випадку з “картиною дня” при аналізі заголовків ми маємо справу з метафоричним у своїй основі концептом новинного дискурсу, який має до того ж певне міфологічне підґрунтя. Даний концепт відсилає нас до таких понятійних конструкцій, як *сума істотних подій теперішнього часу* (дня, періоду, моменту) і *повнота огляду (події)*, яка прагне до *повноти образу (дійсної картини)*.

Концепт “картина дня” несе в собі і певний ціннісний компонент: це в цілому *робота журналістів, яка (хоче журналіст цього чи ні) завжди має авторський суб'єктивний вимір (через*

25. *Самопрезентація*. Подання себе у привабливому, вигідному світлі.

26. *Погроза*. Залякування, обіцянка заподіяти кому-небудь неприємність, зло.

27. *Заспокоєння аудиторії*. Приведення аргументів і/або фактів з метою заспокоїти аудиторію.

Як уже зазначалося вище, ідентифікація тієї або іншої інтенції в аналізованому тексті не завжди однозначна. Аналітики можуть часто розходитися в судженнях, особливо внаслідок відсутності досвіду.

Завдання 6:

- оберіть матеріал для аналітичного дослідження, бажано монолог, заяву, виступ, інтерв'ю політика, який є об'єктом дослідження;

- як показано в таблиці, вкажіть кількісне або процентне співвідношення висловлювань по основних об'єктах: супротивник, мовець, 3-я сторона конфлікту;

- відтворіть інтенціональні сторони, як показано на рисунку, встановіть об'єкти конфліктних обговорень і пов'язані з ними інтенціональні спрямованості;

- на прикладі словника виявіть пріоритетні інтенції;

- використовуючи словник, опишіть індивідуальні особливості їх внутрішньої структури;

- виявіть закладені в тексті установки;

- в підсумковому документі складіть інтенціональний портрет мовної особистості.

Підсумкове заняття

• **Методика та практика складання аналітичного документа**

Рішення щодо вибору виду аналітичного документа залежить від багатьох факторів. По-перше, визначальною є тема, якій він присвячений. По-друге, велике значення має кінцевий адресат (споживач) аналітичного документа або його безпосередній замовник. По-третє, слід брати до уваги обсяг інформації, який містить аналітичний документ. Потрібно враховувати, що в аналітичному документі є два основних функціональних розділи: інформаційний та безпосередньо аналітичний. Залежно від характеру дослід-

5. *Безособове викриття*. Викриття, за якого його об'єкт(и) не називаються, тобто не вказується особа (особи), чій зловживання, таємні задуми тощо стають предметом відкритого обговорення й осуду.

6. *Дискредитація*. Приведення фактів і аргументів, що підривають довіру до кого-небудь або чого-небудь, применшують чий-небудь авторитет.

7. *Інформація*. Приведення точних даних і фактів.

8. *Кооперація*. Вираження ставлення, спрямованого на залучення до участі в спільних діях або поділ позицій.

9. *Критика*. Негативне судження про людей (людину) у їх (її) діях і вчинках.

10. *Неявна самопрезентація*. Самопрезентація, що виражається побічно, без прямої вказівки на об'єкт позитивного оцінювання.

11. *Звинувачення*. Приписування кому-небудь якоїсь провини або визнання винним у чому-небудь.

12. *Відвід критики*. Заперечення негативних суджень про людей (людину) і/або їх (її) дій і вчинків.

13. *Відвід звинувачень*. Заперечення приписуваної кому-небудь якої-небудь провини.

14. *Відмова в проханні*. Заперечення можливості виконання прохання.

15. *Оцінювання (+)*. Позитивне судження про людей (людину) і їх (її) дії та вчинки.

16. *Спонування*. Заклик до якої-небудь дії, прийняття точки зору.

17. *Попередження*. Застереження; повідомлення, що випереджає можливі події, дії, ситуації й т.п.

18. *Презентація*. Знайомство з ким-небудь або подання чого-небудь у привабливому виді.

19. *Протистояння*. Виявлення протилежної позиції, непримирної незгоди.

20. *Розмежування*. Виявлення розходжень і відмінностей у позиціях і думках.

21. *Викриття*. Розкриття, виявлення чіх-небудь непорядних дій, намірів, негативних якостей.

22. *Самокритика*. Критика, спрямована на самого промовця.

23. *Самовиправдання*. Приведення аргументів і/або фактів з метою доказу своєї невинності.

24. *Самозбереження (обережність)*. Вираження невизначеного ставлення до теми, що розбирається, ситуації та її діючих осіб.

призму власних цінностей), а іноді робота журналіста спрямована на захист або реалізацію інтересів замовника (майже вся преса України має політичну належність, прагне впливати та маніпулювати свідомістю громадян).

Концепт “картина дня” відбувається в тому чи іншому *масштабі* світу (масштаб міжнародного життя, політики або культури країни, міста або району тощо).

Міфологічність же цього концепту полягає в тому, що його *неможливо реалізувати* в тому доконаному вигляді, який буде абсолютно відтворювати дійсність: ми, як правило, не є свідками справжніх політичних подій (тобто замість власне *картини* в газетах нам зазвичай пропонують не більше, ніж вибіркові *фрагменти на розсуд журналістів*), це вигаданий і часто достатньо випадковий колаж, який ми приймаємо, оскільки *віримо* в повноту й цілісність образу, доповнюючи та сприймаючи цей образ через власний світогляд). У даному плані концепт *картина дня* вписується в нашу систему переконань і має пряме відношення до політичних міфів, які на даний момент є частиною наших переконань, що, у свою чергу, робить нас частиною того стрижневого міфу, який пронизує всю сучасну культуру, одночасно змушуючи нас бути частиною цього міфу і відтворювати та іноді змінювати цей міф. Перед аналітиком постає питання, *наскільки його власні суб'єктивні переконання спотворюють сприйняття політичної дійсності, наскільки він сам є об'єктивним дослідником.*

Завдання 3:

- з'ясуйте належність або тяжіння видання до певної політичної сили;

- дайте відповідь на питання, наскільки ваші переконання спотворюють сприйняття політичної дійсності, наскільки ви є об'єктивними у своїх оцінках.

• Розгляд фрагментарності та цілісності заголовків текстів

На цьому етапі аналітик аналізує заголовки матеріалів, опублікованих під даною рубрикою (по можливості у прямій послідовності, як вони подані на шпальтах газети).

На даному етапі аналітик намагається дати відповідь на наступні запитання:

- чи дійсно можна говорити про те, що матеріали відображають повну “картину дня”, або тільки один чи кілька фрагментів;

- наскільки актуальні та важливі ці фрагменти для адекватного сприйняття інформації про політичну ситуацію?

Виділяється загальна інтенція та спрямованість, які присутні в тексті, наприклад, картина дня може бути пронизана скепсисом відносно дій влади. Тематична фрагментарність розглянутого огляду певною мірою переборюється, але вже на іншому рівні - на рівні дискурсних взаємодій ми можемо констатувати, що на рівні матеріалів у цілому, і на рівні заголовків, які представляють дані матеріали, і на рівні взаємодії заголовків і текстів даних *матеріалів виникає своєрідний переклик дискурсів і їх змістовна взаємодія*.

На цьому етапі слід з'ясувати, які тексти відображають повноту наявних політичних проблем, які є центральними в сьогоденнішньому політичному дискурсі. Також доцільним є встановити масштабність (дискурс може вестись на рівні національному, регіонів або регіону, на рівні політичних персоналій тощо). Ступінь метафоричності заголовків дає змогу з'ясувати оціночну та агресивну складову дискурсу, ступінь ціннісного авторського забарвлення (чи намагається журналіст дати власну оцінку або привернути увагу незвичною метафорою в заголовку (інтригою) тощо.

Завдання 4:

- з'ясуйте, наскільки тексти політичного характеру відображають повноту наявних політичних проблем, які є центральними в сьогоденнішньому політичному дискурсі;

- встановіть масштабність, ступінь метафоричності заголовків, ступінь ціннісного авторського забарвлення (чи намагається журналіст дати власну оцінку або тільки привернути увагу, ваші варіанти);

- виділіть головні, на вашу думку, теми, варті уваги.

• Аналіз змісту тексту

Дискурсний спектр розглянутого матеріалу може видозмінюватися від дискурсу офіціозу до дискурсу дрібної спекулятивної сенсації, частина текстів дискурсу буде мати на меті нейтральне інформування, матеріали також можна охарактеризувати як маніпулятивний дискурс, або, наприклад, дискурс насильства або ненасильства тощо. *На цьому етапі варто розділити дискурси по зазначених вище типах.*

адресу й на адресу своїх прихильників (інтенції оціночного характеру з позитивною спрямованістю);

- *3-я сторона конфлікту*, на адресу якої висловлюються або критичні зауваження, або похвала (інтенції оціночного характеру з негативною або позитивною спрямованістю), а також заклики до певних дій (спонукання до дії).

Аналіз індивідуальних даних дає можливість виділити різні форми конкретного вираження тієї або іншої інтенції в мовленні.

Таким чином, аналіз індивідуальних особливостей вираження конфліктних інтенцій у мовленні показує наявність різних їх форм. Очевидно, з розширенням аналізованого матеріалу можливе доповнення вже виділених варіантів, виявлення варіативності інших інтенцій.

Індивідуальні особливості інтенціонального змісту аналізованого матеріалу проявляються в тому, який відсоток тексту містить виділені інтенції конфліктного характеру та що собою являє інша його частина.

Оскільки загальні закономірності відображення в мовленні конфліктної дійсності мають індивідуальні варіанти, то можлива діагностика мовної поведінки в конфліктній ситуації, здатна дати деякі орієнтири політичним діячам у складних умовах сучасного політичного конфлікту.

Для вирішення завдань політичної аналітики постає необхідність використання робочого словника, у якому формулюються розходження у використовуваних термінах (див. нижче).

Виділене широке коло різноякісних інтенцій відображає особливості комунікації в досліджуваному різновиді політичних текстів. **Словник складався, виходячи з аналізу текстів передвиборного характеру, але також він може бути легко застосований для аналізу більшості інших текстів політичного спрямування, особливо презентаційних, рекламних, агітаційних, інформаційних.**

1. *Аналіз*. Розгляд, розбір теми, ситуації, де відсутнє ставлення до діючих осіб і самого промовця.

2. *Аналіз (+)*. Заснований на фактах розгляд та аналіз теми, ситуації, що припускає вираження позитивного ставлення до діючих осіб.

3. *Аналіз (-)*. Заснований на фактах розгляд, аналіз теми, ситуації, що припускає вираження негативного ставлення до діючих осіб.

4. *Безособове звинувачення*. Звинувачення, за якого винуватці засуджуваних дій або вчинків не вказуються.

З наведених даних робимо висновок про коло основних об'єктів, що фігурують в обговоренні, і характер інтенціональної спрямованості на них.

Важливо знати, що в деяких аналізованих текстах можуть бути відсутні явно виражені третя сторона або супротивник, текст може бути *презентаційного характеру*, де слухачам проясняють ту чи іншу позицію політика щодо ситуації, дії, події і цей текст несе винятково інформаційне навантаження. Також є такі типи текстів, які мають яскраво виражений характер реклами або самореклами. Метою таких мовних матеріалів є вербування можливих союзників, і часто при цьому в тексті приховані різні манипулятивні технології.

У процесі аналізу текстів варто звернути увагу на такі особливості.

Не в кожному тексті при аналізі виявляються об'єкти “ми” і “вони”, так само як може не існувати й протистояння промовця і супротивника. Далеко не в кожному висловлюваному судженні можна виявити зрозумілу оцінку обговорюваного об'єкта. У тих випадках, коли оцінки все-таки присутні, судження можуть мати певну специфіку - вони можуть бути ніби вторинними, неявними та прихованими, можуть бути сформульованими у вигляді метафор або алегорій, спрямованих на невизначений об'єкт. Наприклад, якщо політик ставить перед собою мету дати зважений аналіз ситуації в суспільстві, проаналізувати ланцюжок причинно-наслідкових зв'язків попередніх подій, то він звернеться до історичних прикладів. Третя сторона, “ми” і “вони”, протистояння мовця та супротивника, оціночні судження негативного або позитивного характеру можуть становити невелику частину і не виявитися конкретно, можуть використовуватися як контекст, як відправні точки для формулювання аналітичних або прогностичних суджень, обговорення власної позиції. Такі тексти не менш цікаві для політичної аналітики і у них можуть проявлятися багато різноманітних інтенцій, дослідження яких суттєво доповнить уявлення аналітика про досліджуваний суб'єкт.

Виділені інтенції конфліктної спрямованості утворюють три блоки, що належать до наступних об'єктів:

- *супротивник (блок “вони”)*, до якого спрямовані звинувачення та викриття (інтенції оціночного характеру з негативною спрямованістю, а також спрямованості протидії, погрози, демонстрації сили (вираження ворожості дій));

- *промовець (блок “ми”)* пов'язаний із прагненням відвести від себе звинувачення й висловити позитивні оціночного у свою

• **Порядок та характеристики політичних дискурсів**

Насамперед це *дискурс нейтрального інформування* - той, який є основним для засобів масової інформації. Можна говорити про те, що засоби масової інформації необхідні суспільству не тільки з погляду потреб в інформації, але й з точки зору наповнення комунікативного простору політичними дискурсами.

Виявлені політичні дискурси можна вибудувати в умовну ієрархію. В її основі, “внизу”, перебуває універсальний *дискурс повсякденності* - він завжди присутній у газетному тексті на рівні рубрик і заголовків і є основою картини дня.

Дискурс “здорового глузду” частково входить у повсякденний політичний дискурс і у високоорганізовані дискурси професіоналів від освіти, літератури, науки. Сюди належать і більшість політиків, які на рівні поверхового здорового глузду розмірковують над загальними проблемами політики, не володіють всією інформацією відносно політичної ситуації або проблеми і створюють певні міфи (які приховують від загалу дійсну сутність політичних процесів).

Зовсім близько до повсякденного дискурсу розташований і *дискурс політичної сенсації* (у масштабному вигляді він практично повністю належить засобам масової інформації), у менш масштабному він присутній у політичному вигляді як дезінформація, що навмисно поширюється політичними гравцями, наприклад, з метою перевірки реакції громадської думки (“чули? бачили?”). У рамках повсякденного потоку спілкування ще можна назвати *дискурсом чутки, для аналітика це необхідна інформація, увага до якої часто є засобом виявити наміри (у політичному дискурсі немає жодної випадкової або другорядної інформації)*.

Чутки - це стихійна форма передачі інформації каналами міжособистісного спілкування. Чутки не виникають самі по собі. Як правило, існує три основні передумови їх виникнення. По-перше, це суттєвий брак достовірної інформації щодо певної проблеми. По-друге, важливою складовою виникнення чуток є інтерес значної частини суспільства до даної проблеми. По-третє, зацікавленість політичних сил, окремих політиків, владних інституцій, фінансово-промислових груп тощо у виникненні чуток. Тобто мова йде про “авторів” чуток. Нарешті, необхідною умовою для поширення чуток є існування ретрансляторів. Як правило, чутки поширюються через Інтернет (передусім через неможливість визначити джерело поширення чуток, а також швидкість їх поширення

сайтами мережі), іноді - через друковані ЗМІ (в основному йдеться про регіональні видання або видання “спеціалізовані”, “партійну пресу”).

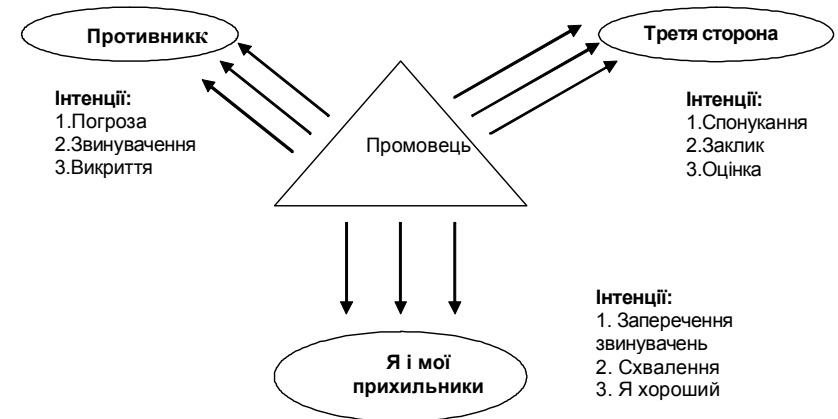
Як правило, виділяють два типи чуток. Перший тип - “чутка-провокація”, тобто вираження у конкретній формі типових побоювань громадян, негативні прогнози тощо. Сюжети даних чуток, як правило, різнобічні, починаючи від песимістичних (стосуються передусім соціально-економічних питань) та закінчуючи відверто панічними (часто використовуються у політичних протистояннях, торкаються таких проблем, як можливий початок громадянської війни, введення надзвичайно стану, голод тощо). Другий тип чуток - “чутки-побажання”, які ілюструють найтиповіші очікування громадян (варто зазначити, що в Україні даний тип не поширений, зазвичай чутки виступають одним з елементів “чорного” піару). Водночас у разі існування таких чуток відсутність реалізації очікувань населення на практиці призводить до зворотного ефекту, тобто загальна невдоволеність громадян зростає і ретранслюється переважно на об’єкт “чуток-побажань”. Досить часто “чутки-побажання” використовують представники опозиційних сил для посилення критики діючої влади. Характерним прикладом можуть бути чутки про збільшення соціальних виплат, зменшення податків тощо, наявності для цього необхідних ресурсів і тому подібне. У випадку ж не реалізації зазначених ініціатив при відповідній інформаційній кампанії рівень довіри до влади та, відповідно, рівень її підтримки, як правило, падає.

Досить часто чутки виступають як важливе джерело інформації, що дозволяє аналітику більш повно розкрити ті чи інші аспекти досліджуваної проблеми. Це пов’язано з тим, що, по-перше, чутки є своєрідною формою вираження громадської думки, тобто частково вони характеризують масовий настрій. Таким чином, існування тих чи інших чуток, ступінь їх поширеності, їх трансформація дають змогу з’ясувати:

- а) основні очікування громадян у соціально-економічній та політичній площині (у даному контексті чутки - своєрідне соціологічне опитування, без відповідного “редагування”);
- б) рівень довіри громадян до владних інституцій, політичних партій, громадських організацій або окремих політиків;
- в) ініціаторів поширення чуток, їх приховані інтереси та мету поширення чуток.

По-друге, чутки - це канал формування громадської думки, тому аналітик повинен їх враховувати, адже громадська думка

Отримані дані виявляють, що у свідомості людини, яка продукує текст певного характеру, присутні різко поляризовані та більш нейтральні об’єкти: [супротивник] → [я сам і мої прихильники] → [3-я сторона]. Більша частина інтенцій пов’язана з дискредитацією супротивника (звинувачення, викриття) і нанесення по ньому “вербальних ударів” (погроза, протистояння, демонстрація сили). У розглянутих матеріалах представлений також захист своєї позиції (“Я гарний, невинуватий, безстрашний, сильний”). Можливі нечасті звертання до 3-ї сторони конфлікту.

Основні об’єкти конфліктних обговорень і пов’язані з ними інтенціональні спрямованості

В аналізованих текстах слід зазначити також характер висловлювань по кожній позиції. Ці позиції часто досить конкретні та вказуються досить виразно. Об’єкти звинувачень називаються за прізвищами і точно визначаються (ЗМІ, олігархи, депутати, політичні партії, Президент).

Так само характеризуються дії супротивника (“шантаж”, “зрадили інтереси народу”, “незаконно приватизували державні об’єкти”, “нажилися, крадучи в народу”, “зрадили інтереси держави”).

3-я сторона політичної ситуації присутня в аналізованому тексті, як правило, в наступних образах: народ, інтереси якого зневажаються, органи, що повинні реагувати на порушення, депутати, яких закликають почути голос народу, групи або електорат, які не визначилися, і їх вербують у союзники, класи, посадові особи.

містили погрози на адресу Президента (порушення конституції, узурпація влади в країні і як наслідок - погроза імпичменту), досить часто Президента звинувачували в зрадництві інтересів народу або Майдану тощо.

Як приклад, наведені нижче інтенції можна виявити в більшості політичних дискурсів, де присутні три сторони. Після виявлення інтенцій у тексті наступним етапом застосування техніки є відображення інтенціональної спрямованості тексту політика в графіках і схемах.

Основні інтенції, що виражаються в текстах, можуть бути представлені кількісно, або у відсотковому співвідношенні присутності їх у тексті.

На етапі виявлення інтенцій визначається кількість інтенцій у тексті, їх присутність у тексті (кількість або відсоток).

Інтенції: звинувачення, протистояння, схвалення, погроза, викриття, демонстрація сили, критика, похвала, спонукання до дії, відвід звинувачень, які присутні в тексті, найчастіше представлені неоднорідно та в них проявляється структура тексту. Наприклад, звинувачення супротивника у фальсифікації, підкупі, шантажі, тиску можуть бути представлені в тексті одночасно як звинувачення і як викриття супротивника. Тоді ці інтенції варто кваліфікувати як одну. Отже, якщо в тексті ці інтенції становлять більше 30%, то можна зробити висновок про те, що політик явно діє на загострення конфлікту і з інтенцій можна зробити висновок про такий емоційний стан, як роздратування, злість, незадоволеність амбіцій тощо. Наступним кроком буде виявлення причин, які привели до такої ситуації. Для цього можливо й недостатнім буде матеріал, представлений у тексті, і аналітикові будуть потрібні додаткові джерела інформації.

Як відзначалося вище, зазначені інтенції не становлять однорідного ряду, а утворюють своєрідну структуру, яка може містити у собі наступні основні об'єкти й позиції:

Процентне співвідношення висловлювань по основних об'єктах: супротивник, мовець, 3-я сторона конфлікту

Основні референціальні об'єкти промовця	Їх кількісна представленість у тексті, або %
Супротивник	%
Мовець	%
3-я сторона	%

впливає на кінцевий результат вирішення більшості проблем соціально-економічного та політичного характеру. Звичайно, передусім це характерно для розвинутого громадянського суспільства, проте певною мірою це стосується і України, особливо після подій 2004-2005 рр.

Частково входить у поле повсякденного дискурсу й *дискурс справедливості* - коли він проявляється в приватних розмовах, думках і судженнях (відоме: "Олігархи що хочуть, те й роблять!"). Цей тип дискурсу стає невід'ємною частиною політичного та багатьох інших публічних дискурсів у формі суспільно необхідних міркувань про справедливість та її пошук тощо.

З дискурсом справедливості межує *дискурс "порівняння"* ("як у нашої політичної сили все добре виходить і як у інших усе погано").

Ми бачимо ситуацію подвійного входження політичного дискурсу - у повсякденний дискурс і в інші публічні дискурси. У загальному вигляді ситуація подвійного входження, як ми її назвали, виявляється можливою, оскільки розглянуті субдискурси - здорового глузду, сенсації, справедливості, порівняння - є більшою мірою *тематичними*, або, більш точно, проблемно-ціннісно-тематичними, вони виростають навколо певного концепту або групи концептів, і тому здатні входити в структуру дискурсів, які кваліфікуються за більш загальними властивостями свого функціонування в соціумі (*повсякденність, приватність, публічність* тощо).

Аналогічну позицію подвійного ставлення до повсякденного дискурсу та до дискурсу засобів масової інформації займає тематичний *дискурс "верхів, політичної верхівки, чиновників"*, який тісно перетинається з дискурсом справедливості, точніше, *несправедливості* ("Усі начальники неправі та нечесні", "Нагорі правди немає" і т.п.).

Здійснені спостереження також показують, що політичний дискурс як такий через проблемно-тематичні субдискурси пов'язаний із дискурсом повсякденного спілкування.

Виділимо і розглянемо особливості суто *політичного дискурсу*. На практиці - *дискурс політичний* у розглянутих вище текстах виявив себе, як мінімум, у трьох різновидах - це дискурс політичного офіціозу, передвиборний дискурс і публічний політичний дискурс із яскраво вираженими комунікативними стратегіями полеміки.

Наступна група містить у собі *дискурс державного офіціозу, бюрократичний дискурс*. Їх поєднує своєрідна культурна підне-

сеність над сферою повсякденного спілкування і його дискурсів. Це інституціональні дискурси в повному розумінні цього терміна, і разом з тим вони мають безпосереднє відношення до системи дискурсів культури.

Дискурс політичної інтриги. Комунікативна стратегія цього дискурсу полягає в тому, щоб внести інтригу у викладену інформацію, вибудувати її компоненти таким чином, щоб між ними виникло напружене значеннєве протиріччя, тобто *сюжетні відносини* у їх бінарному змісті. Дискурс інтриги переважно взаємодіє з *нарративним*, або *оповідальним дискурсом* як таким (наприклад, з розповіданням історій про діяльність політиків, де вони представлені одночасно як злочинці та герої - сидів у в'язниці, опинився на самому "дні", але зміг піднятися на саму гору), але іноді поєднується з риторично організованими дискурсами та жанрами, такими як *заява*, *звертання*; його організуючі елементи можна зустріти у журналістській та політичній аналітиці.

Отже, ми розглянули приблизний процес аналізу дискурсів, виявлених у результаті первинного аналізу текстів (і передусім їх заголовків), спектр виявлених дискурсів може бути досить широким і втручається в три основні дискурсні сфери комунікативної діяльності суспільства - у повсякденність, соціальні інститути та культуру.

Завдання 5:

- вкажіть, які із зазначених дискурсів присутні в текстах, які ви аналізуєте;
- виявіть моральну сторону дискурсів, яка політична сила звертається саме до моральної проблематики та за яких обставин;
- виділіть інституціональні та рольові дискурси і т.п.;
- визначте ті матеріали, які можна умовно класифікувати як: "заява", "прохання", "заклик", "вимога", "загроза", "погроза" тощо.

• Подолання тематичної фрагментарності

У "картині дня" аналітик намагається створити цілісну політичну картину дня, у рамках *сьогоднішнього дня* виділяються *актуальні висловлювання*, аналітик шукає живі зв'язки причинних ланцюжків, прихованих закликів, мотивів, наявних у *дискурсах*. Саме внаслідок цього неминуча тематична фрагментарність ансамблю газетних текстів переборюється через достатню повноту спектра дискурсів і через розмаїтість дискурсних взаємодій, які виникають не тільки власне в текстах газетних матеріалів, а вже

- видалити з тексту другорядні елементи, що доповнюють, уточнюють тези.

Наступний етап техніки полягає в кваліфікації виявлених у тексті інтенцій, що лежать в основі аналізованого матеріалу. Цю процедуру можна визначити як техніку виявлення змістовних інтенцій.

Для аналізу аналітик може вибирати будь-які тексти відповідно до поставлених дослідженням завданням. Яскравими та наповненими різноманітними інтенціями, які становлять безсумнівний практичний інтерес для аналітика, є тексти конфліктного характеру. Досить часто в текстах присутній специфічний конфліктний зміст, а саме: виражене прагнення автора дискредитувати опонента різними звинуваченнями, розкрити перед аудиторією його недоліки, зіштовхнути між собою позиції сторін вираженням протистояння, залякати та змусити відступити, подати себе в кращому світлі, підвищити власну значимість. Разом з тим кожний текст відображає індивідуальні особливості мовної поведінки в конфлікті.

Супротивник: політик виражає та позначає в тексті негативні сторони супротивника, дає його діям негативні оцінки, що включає в себе такі споріднені інтенції, як звинувачення і викриття; вираження ворожого у формі протистояння, погроз і демонстрації сили.

Так, у політичному дискурсі досить часто можна зустріти інтенції такого характеру: всі політичні сили обвинувачують одна одну в зрадництві, у неефективному керуванні під час перебування при владі економікою держави, грубому лобіюванні економічних бізнес-інтересів, неефективному використанні та розтраті державних фондів тощо. Досить часто використовуються метафори негативного значення: "бандити, що захопили владу".

Мовець: політик виражає та позначає в тексті позитивні сторони своєї діяльності, дає собі та своїм прихильникам позитивну оцінку, вказує на винятковість своєї правоти та позиції, яку він відстоює. Сюди можна включити близькі інтенції, вихвалювання своїх ділових якостей або професіоналізму, компетенції в обговорюваних питаннях, позитивної репутації, високої моральності, схвалення своїх дій і вчинків, а також відвід можливих звинувачень та свою адресу.

Звертаючись до третьої сторони, політик може також висувати стосовно неї критичні інтенції, висловлювати похвалу тощо. Так, у виступах вітчизняних політиків напередодні підписання коаліційних угод 2006 р. третьою стороною дуже часто виступав Президент України.

Залежно від ходу переговорного процесу Президента звинувачували або схвалювали, досить часто висловлювання політиків

При дослідженні політичного дискурсу політична аналітика ставить за мету виділити та описати інтенціональні особливості поточних у країні дискурсів:

- виявлення прийомів, які використовують політики у своїх промовах;
- опис індивідуальних особливостей прийомів;
- розкриття їх істинної спрямованості;
- виявлення найбільш ефективних прийомів;
- опис політичних технологій, які використовують політики при маніпуляції свідомістю.

У коло досліджених матеріалів можна включити всю інформацію вербального та текстуального характеру, доступну для дослідника, включаючи:

- біографічні дані політика;
- дані про посади і місця роботи;
- події та дискусії конфліктного характеру, у яких брав участь політик;
- передвиборні виступи;
- телевізійні діалоги з політичними та суспільними діячами;
- виступи в засобах масової інформації.

Завдання 5:

- зберіть (або згадайте) деталізовану інформацію про акторів, яких досліджували раніше згідно з представленою схемою.

• Методика та техніка інтенс-аналізу в політичній аналітиці

Завдання запропонованої техніки - сприяти виявленню та кваліфікації закладених в аналізованому тексті інтенцій. Техніка складається з кількох послідовних етапів. На початку аналізу в результаті читання тексту аналітик оцінює значення кожного слова, конкретний зміст текстового матеріалу, очевидна чи не очевидна інтенція, що лежить у його основі. Якщо очевидність інтенцій не вбачається, проводиться ряд операцій, які дають змогу по-іншому розглянути структуру тексту:

- зберігаючи суть вихідного тексту, варто сформулювати його зміст найкоротше;
- максимально зберегти лексику оригіналу, не допускати введення асоціативної лексики, яка розширює зміст;
- зберігаючи лексичну основу оригіналу, виключити з тексту асоціації розширювальний зміст лексики;

на “верхньому” рівні рубрик і заголовків. *На цьому етапі слід виділити актуальні висловлювання ключових акторів (партій, персоналії), встановити тактичні та стратегічні цілі, завдання та інтереси з урахуванням довгострокових (майбутній час, найближчі вибори) та короткотермінових (нинішній час, тут і зараз і т.ін.) перспектив.*

Завдання 6:

Важливим на цьому етапі дослідження є відповідь на наступні завдання та запитання, які характеризують ситуацію:

- які реальні ресурси мають і можуть задіяти ключові гравці (це дасть змогу встановити реальний ступінь можливих загроз);
- з'ясуйте наміри політичних акторів, поділивши їх на задекларовані в тексті та приховані (вірогідні);
- встановіть лінії можливих конфліктів між політичними гравцями;
- визначте загрози, що потенційно становлять небезпеку політичній системі (їх масштабність);
- виділіть, які акції, дії, заходи та інші типи політичної активності найбільш вірогідні, в який термін їх планують провести актори;
- мета заходів (на поглиблення конфлікту, спонукання до діалогу сторін конфлікту, звернення уваги на проблему, пошук компромісів, здобуття електоральної підтримки, популізм, реклама, самореклама тощо);
- інформаційна активність та інтенсивність (кількісні характеристики, скільки від певної політичної сили було заяв, скільки інформаційних приводів вона створила в цілому в інформаційному просторі за день).

• Техніка дослідження політичної активності в політичній аналітиці (івент-аналіз)

У процесі аналітичної діяльності аналітика може зацікавити інформація про окремі важливі події та ситуації, які за своїм змістом можуть визначати хід розвитку подальших політичних подій у державі, але суть яких не повністю розкривається через послідовний опис подій. У випадках, коли застосовуються узагальнені фактологічні дані про політичну ситуацію, багато аспектів політичного процесу можуть залишитись закритими для дослідника, отже, ступінь невизначеності при прийнятті рішень у дина-

мічно мінливих умовах політичного середовища залишається досить високою.

Західні аналітики в ХХ ст. звернули увагу на частоту та рівні інтенсивності подій, що формують взаємодію сторін у рамках конкретної ситуації. У цьому зв'язку джерела інформації стали оброблятися з метою чіткої класифікації акцій і їх тривалості в часі. Ця методика отримала назву "івент-аналіз" або "аналіз подій".

Методика івент-аналізу або метод аналізу даних про події

Мета аналізу подійного ряду обробки інформації визначається за такими ознаками:

- хто головний суб'єкт у даній події (хто говорить і діє);
- мета, зміст, наміри, завдання суб'єкта (що саме говорить і як діє),
- об'єкт, стосовного якого суб'єкт діє (по відношенню до кого);
- термін, час, місце (коли говорить і робить).

Аналіз відповідних даних здійснюється за наступними ознаками:

- суб'єкт-ініціатор (хто);
- сюжет (що);
- об'єкт (стосовно кого);
- дата події (коли).

Цей простий алгоритм опису події дає аналітику змогу систематизувати та обробляти інформацію про події, закладаючи основи для бази даних, яка в перспективі дозволить спрогнозувати ймовірний вплив подібних подій на політичну систему в цілому.

Методика івент-аналізу заснована на спостереженні за перебігом і інтенсивністю подій з метою визначення основних тенденцій до змін у політичному процесі. Методику івент-аналізу можна застосовувати і для аналізу політичної активності учасників політичного процесу: кількість акцій, проведених сторонами, кількість інформаційних викидів сторонами, частоти проголошення промов сторонами, динаміки проведених акцій.

Практика івент-аналізу передбачає розчленовування інформаційного масиву на окремі одиниці спостереження, кодування цих одиниць за принципом "що - де - коли", співвідношення у такий спосіб певних фактів із завданням дослідження.

Наступним кроком застосування івент-аналізу є класифікація тих фактів і явищ, які характеризують досліджувану ситуацію та відповідають цілям дослідження, прикладом попередньої кла-

Отже, інтерпретуючи політичний дискурс у його цілісності, не можна обмежуватися виключно мовними моментами, інакше суть і мета політичного дискурсу залишаться непоміченими. Розуміння політичного дискурсу припускає знання фону, очікувань автора та аудиторії, прихованих мотивів, сюжетних схем і улюблених логічних переходів, що існують у конкретному дискурсі.

Мета аналітика, який аналізує політичний дискурс, полягає в тому, щоб зробити неявне явним, висвітлити приховане, інакше кажучи, показати, якою влада хоче здаватися і якою вона є насправді.

Тут доречним буде аналіз навіть невербальної поведінки політичних діячів: недоречні висловлювання особи, манера одягатися тощо.

Завдання 4:

- знайдіть у досліджуваних текстах, виступах або промовах політиків елементи мовної поведінки, про які йшлося вище і характеристика яких закінчувалася приміткою (*наведіть приклади*);
- звертаючись до власного досвіду, оцініть ефективність відстоювання різними політиками власної точки зору.

• Інтент-аналіз у дослідженні політичного дискурсу

Використання методу інтент-аналізу в політичній аналітиці дає змогу досягти наступних цілей: реконструювати інтенції політика за його мовою, аналізуючи будь-які тексти та виступи того, хто говорить. Метод застосовується для аналізу виступів політиків, що мали місце в різних ситуаціях: конфліктне протистояння галузей влади, передвиборні кампанії, теле- й радіоінтерв'ю, а також різні публікації в пресі. Результати дослідження дозволяють розкрити прихований підтекст виступів, недоступний при інших формах аналізу, які використовуються політичною аналітикою.

Терміном *інтенція* позначається суб'єктивна спрямованість думки людини на якийсь об'єкт, наміри чи мету, виражені в активності свідомості суб'єкта.

Інтенціональна спрямованість мовця становить центральну частину психологічного змісту мови. Слова, конструкції тексту використовуються для того, щоб передати тим, кому призначений текст, певну інформацію або установки, що спонукають діяти, а також прохання, погрози, попередження про небезпеку, осудження, схвалення, несхвалення стосовно тих чи інших об'єктів, подій.

- підкреслити “репрезентативність” свого виступу, вказавши, від імені якої партії, фракції або угруповання висловлюється дана думка, - мотив “нас багато”; оскільки колективна дія більш вражаюча, ніж окремий виступ, часто передбачаються підтримуючі дії з боку однодумців (*наведіть приклад*);

- уникати прояву особистісних мотивів і намірів, тоді підкреслюється соціальна значимість і відповідальність, соціальна ангажованість виступу - мотив “я представляю інтереси всього суспільства в цілому” (*наведіть приклад*).

Політичний дискурс спрямований на знищення “політичного авторитету” супротивника - публічної та політичної позиції (тобто думок і аргументів) і “моральної особи” (дискредитація особистості опонента).

Одним із засобів знищення супротивника в політичних дебатах є висміювання його. Сміх взагалі, на думку багатьох теоретиків, проявляє неусвідомлене бажання принизити супротивника, тим самим відкоригувати його поведінку (*наведіть приклад*).

Оскільки висміювання перебуває на межі етично неприпустимого, ймовірно, що найбільшою мірою образливий гумор сприймається суспільством як доречний тільки в найкритичніший період; а в “нормальні” періоди такий жанр навряд чи допустимий.

У пом’якшеній формі виключають супротивника із гри, коли говорять не про **особистість**, а про помилковість **поглядів**, їх “антинауковість” або неспроможність, а точніше про некомпетентність (*наведіть приклад*).

Ще коректніше висловлювалися, коли говорили, що “він не зрозумів” (скажімо, недооцінив переваги програми) - своєрідно пом’якшена оцінка не дуже високого інтелекту супротивника (*наведіть приклад*).

В академічному, не політичному дискурсі частіше в таких випадках говорять про те, що щось у даного автора “незрозуміло” або “незрозуміло, що хтось хотів сказати (*наведіть приклад*).

Відсторонивши в такий спосіб опонента від рівноправної участі в обговоренні питань, оратор залишається сам на сам зі слухачем; при певних режимах вільний обмін думками не передбачається, і політичний дискурс не націлений на діалог.

Завершуючи огляд методів вивчення політичного дискурсу, можна зробити висновок про те, що ці методи спрямовані на виявлення змістовного зв’язку між політикою і мовою та демонструють тенденцію до міждисциплінарного дослідження політичного дискурсу.

сифікації може служити сортування даних за принципом бінарної композиції - виділяються дві антагоністичні сторони (хороші-погані, ворог-друг і т.п.). До речі, сторін може бути більше.

Важливим питанням є визначення того, що саме ми виділяємо як одиницю виміру. Залежно від цілей дослідження виділяють два види одиниць: суб’єкти політичних відносин (актори) і їхні дії (акції). Залежно від цілей дослідження можна зосередити увагу на вербальній або фізичній категорії дій, що становлять структуру та динаміку розвитку події. Фіксація та класифікація результатів дослідження відбувається за алгоритмом “хто, що, чому, коли” і проявляється в події у фізичних або вербальних діях.

Види дій (акції)

Вербальні:

1) інформаційні акції (публічні виступи, заяви, конференції);
2) заяви, спрямовані на загострення протистояння (звинувачення, погрози, критика);

3) позитивні направилення на припинення протистояння (пошук компромісів, переговори, конструктивні пропозиції).

Фізичні:

1) стратегічні - ескалація конфлікту (організація та проведення масштабних акцій із залученням значних ресурсів, демонстрації, мітинги, страйки);

2) тактичні (дії, спрямовані на вербування союзників, зустрічі, виступи);

3) ініціація переговорного процесу між сторонами конфлікту (переговори, поступки).

Останнім етапом застосування методики івент-аналізу є верифікація отриманих результатів, при підтвердженні результатів аналітичної роботи вони фіксуються в підсумковому документі.

Завдання 7:

- опрацюйте матеріали згідно з вищевказаною методикою.

Відповіді на зазначені запитання та завдання дозволять аналізу сформувані цілісну інформаційно-політичну модель дня, яка є передумовою будь-якої аналітичної діяльності.

Етап 2. Рівень дослідження особистості в політиці

Очікувані компетенції:

- виконання завдань другої частини сприяє оволодінню базовими практичними навичками поглибленого вивчення характеристик політичного дискурсу та прихованих маніпуляційних технологій, наявних у дискурсі;

- через аналіз політичних дискурсів, представлених політичними текстами, перейти на рівень дослідження політичних персоналій, що дасть змогу виявити наміри, систему інтересів, рівень компетенції, професіоналізму, реальну роль у сценарії політичної ситуації (наприклад, політик є “професіоналом”, який виступає публічним обличчям партії і провідником інтересів певної політичної сили, політик або особа реально приймає рішення і використовує “професіоналів”).

• Практичні аспекти дискурс-аналізу політичних персоналій

Перед аналітиками стоїть завдання проведення безпосередніх практичних досліджень, які використовують багатий теоретичний апарат, вироблений сучасною політологією, соціологією, лінгвістикою та філософією. Він здійснює це практичне завдання, синтезуючи різні підходи, дає інструмент аналізу тим, хто хоче в стислі терміни проаналізувати поведінку (як мовну, так і немовну) того або іншого політичного лідера, намагаючись спрогнозувати його успіх або невдачу.

Запропонований спосіб аналізу тексту підпорядкований вирішенню глобального завдання - одержанню максимально повної інформації про адресанта.

Цей спосіб опирається на ряд конкретних методів дослідження: актуалізація “Я-Тексту”, “Ми-Тексту”, “Ви/Ти-Тексту”, “Він/Вона/Воно/Вони-Тексту” у наборі певних ситуацій, таких як:

“політик розмовляє з журналістом”,

“політик аналізує проблему”,

“політик виступає перед масовою аудиторією”,

“політик виступає з передвиборною програмою” тощо.

Категоріальним дослідницьким апаратом є набір з дискурс-категорії. Наприклад:

- до адресант-ідентифікуючих категорій автори відносять самоідентифікацію, час, простір, місію (мовця) тощо;

ня не порушують очікувань, створених попередньою спростовуючою дією, опір навіюванню буває максимальним. Якщо ж мовна стратегія атакуючих висловлювань порушує очікування, вироблені в результаті “заперечувальної підготовки” (або в позитивну, або в негативну сторону), опір зменшується.

Коли адресатові наводять більше одного доказу на користь тієї ж самої тези, виправданість або невиправданість очікувань при першому доказі впливає на прийняття другого доказу. Тому, якщо мовні очікування, порушені позитивно в результаті першого аргументу, то він стає значним, але зміна ставлення до вихідної позиції відбувається тільки після пред’явлення наступних аргументів, які підтримують усе ту ж саму позицію, спрямовану проти сформованої установки. Коли ж мовні очікування в результаті першого доказу порушені в негативну сторону, він значним не буває, проте адресат більше схильний повірити аргументам з наступного мовлення, яке аргументує на користь тієї ж самої тези, спрямованої проти сформованої установки (тобто якщо перший доказ не прийнятий, то наступні аргументи проти однієї і тієї ж тези можуть бути ефективними, якщо послідовно направлені проти спростування однієї тези). Переключення на іншу тезу без спростування попередньої призведе до неефективності навіювання.

Завдання 3:

- знайдіть у досліджуваних текстах, виступах або промовах політиків елементи навіювання та організовані мовні атаки на супротивників;

- оцініть ефективність застосування популізму, маніпуляцій та навіювання в політичному дискурсі на прикладах різних політичних сил.

• Особливості мовної поведінки політика в політичному дискурсі

Отже, політичний дискурс, щоб бути ефективним, має будуватися відповідно до певних вимог воєнних дій. Промовці звичайно припускають, що адресат знає, до якого табору він належить, яку роль відіграє, у чому ця роль полягає, за яке положення виступає і проти якого положення і якої партії, або якої думки.

Належність до певної партії змушує мовця:

- із самого початку вказати конкретний привід для виступу, мотив “я говорю не тому, що мені хочеться поговорити, а тому, що так треба” (*наведіть приклад*);

завжди чогось очікують від своїх співрозмовників, що позначається на прийнятті або відхиленні тих точок зору, які намагаються нав'язати. Мовна поведінка, яка порушує нормативні очікування загальноприйнятих видів поведінки, може зменшити ефективність впливу (якщо несподіванка є неприємною для реципієнта) або різко збільшити її - коли для адресата зненацька відбувається щось приємніше, аніж очікується в нормі.

Розрізняються ситуації з *пасивним сприйняттям*, з *активною участю* і з *опором навіюванню* з боку адресата.

При *пасивному сприйнятті* навіювання адресата очікують, що рівень побоювань, глибина думок, які зачіпаються, і інтенсивність мовного навіювання будуть відповідати нормі. Особи, які користуються більшою довірою, можуть тоді обійтися малоцікавими засобами, резервуючи сильніші засоби тільки на випадок, коли потрібно прискорити вплив. Іншим же політикам слід використовувати засоби тільки малої інтенсивності. Крім того, від чоловіків звичайно очікують більш інтенсивних засобів, а від жінок - малоінтенсивних. Порушення цієї норми - мовна млявість чоловіків і неприхована брутальність і прямолінійність жінок - шокує аудиторію, знижує ефект впливу. А страх, викликаний повідомленням про те, що неприйняття тези, яка навіюється, призведе до небезпечного для адресата наслідку, часто сприяє більшій сприйнятливості до різних ступенів інтенсивності впливу: найбільша сприйнятливості тоді буває до малоцікавих засобів, а найменша - до високоінтенсивних. Причому малоінтенсивна атака ефективніша для подолання опору навіюванню після підтримуючої, спростовуючої або змішаної передпідготовки.

У ситуації з *активним сприйняттям* навіювання реципієнт ніби допомагає переконати себе, особливо якщо він сподівається, що все відбувається в його інтересах. Спостерігається безпосереднє співвідношення між інтенсивністю використаних мовних засобів в активно здійснюваній атаці та подоланням опору, що є результатом підтримуючої, спростовуючої або змішаної передпідготовки.

Коли ж *адресат активно чинить опір навіюванню*, як правило, діють від "протилежного". Якщо мала місце попередня робота, "значимість" основної атаки обернено пропорційна ефективності спростовуючих висловлювань, які поволі попереджають адресата про природу майбутніх атак (тобто неефективним буде пряме переконання на основі спростування або заперечення віри в те, що вже нав'язали людині). Тому, якщо атакуючі висловлюван-

- до адресат-ідентифікуючих категорій належить аудиторія;
- до категорій, які характеризують рівень взаємодії адресата та адресанта, відносять інтертекстуальність, інтерсуб'єктність, інтерподійність.

При аналізі текстової та контекстної інформації стає можливим виявлення дискурс-типу, до якого належить політик.

Так, політик може характеризуватися як колективіст / індивідуаліст / інституціоналіст, з одного боку (хто він? який він?); як популіст / раціоналіст / борець - з другого, - (що його робить лідером? як він утримує лідерство?). Відповідь на запитання "з ким він?" дає класифікацію за трьома дискурс-типами: загальнонаціональним, регіональним, партійним, а питання, до кого звертається, припускає віднесення політичного лідера до тактиків, стратегів або псевдотактиків, популістів тощо.

Дискурс-аналіз - це метод аналізу наявних текстів, який припускає вихід на інші, ніж власне текстові структури. Саме використання дослідником терміна "дискурс" спрямовує його зусилля на ширший, ніж окремих текст, об'єкт - на коло текстів, об'єднаних на основі певної ознаки - авторства, часу існування, тематичної спільності та світоглядної належності суб'єктів тексту.

Завдання 1:

- виберіть для дослідження двох політиків (які відзначилися особливою активністю), проаналізуйте їх дії відповідно до адресат-ідентифікуючих категорій.

• Стиль, оціночність та агресивність публічного персонального політичного дискурсу

Досліджуючи дискурс-тип політика, слід звернути увагу на стиль, логіку, емоційно-психологічне забарвлення публічних виступів. Пропонуємо звернути увагу на наступні елементи політичного дискурсу, в яких присутня агресивність:

- "ораторство": домінує декламаторський стиль у промовах, виступах тощо;
- пропагандистський тріумфалізм;
- ідеологізація всього, про що говориться, довільне та широке вживання понять;
- перебільшена абстракція та наукоподібність;
- підвищена критичність і "полум'яність";
- лозунговість, пристрасть до закликів;
- агітаторський запал;

- превалювання “Над-Я”;
- формалізм партійності;
- претензія на абсолютну істину.

Ці властивості проявляють полемічність, взагалі властиву політичному дискурсу, що й відрізняє його від інших видів дискурсів. Ця полемічність позначається, наприклад, на виборі слів і являє собою перенесення дій з поля бою на театральні підмостки. Така сублімація агресивності закладена (на думку деяких соціальних психологів) у людській природі.

Отже, полемічність політичного мовлення - своєрідна театралізована агресія. Спрямована полемічність на супротивника політика-промовця з метою сформуванню негативне ставлення до нього та на нав'язування (як начебто найбільш природних і безперечних) інших цінностей і оцінок. Ось чому терміни та поняття, оцінювані позитивно прихильниками одних поглядів, сприймаються негативно, часом навіть як безпосередня образа, іншими (порівняйте *комунізм, фашизм, демократія*).

Виявити оцінки, явно або приховано подані в політичному дискурсі, можна, аналізуючи, наприклад, групи висловлювань:

- констатації та спонукання діяти;
- приховані, що подаються у вигляді запитань;
- відповіді на вибрані питання (установивши, на які саме питання даний дискурс відповідає, а які залишає без відповіді);
- трактування та словесні зображення проблем;
- опис вирішення проблем, які стоять перед суспільством:
  - а) у позитивних термінах, “конструктивно” (“ми повинні зробити те-то й те-то”);
  - б) негативно (“нам не підходить те-то й те-то”, “так жити не можна”);
- формулювання ідей, які видаються авторові новаторськими;
- висловлювання, які подають загальні істини: як результат міркувань, як безсумнівну даність “від Бога” або як предмет для виявлення причин цієї даності;
  - запити та вимоги до представників влади;
  - заклики сприяти тому або іншому рішення та прохання про допомогу тощо.

Завдання 2:

- досліджуючи стиль обраних політиків, виділіть агресивні та оціночні елементи у виступах, заявах, зверненнях, промовах тощо;

- порівняйте стиль, виділіть відмінні особистісні риси притаманного їм дискурсу.

• Оцінка ефективності політичного дискурсу

Суспільне призначення політичного дискурсу полягає в тому, щоб навіяти адресатам - громадянам необхідність “політично правильних” дій та оцінок. Інакше кажучи, мета політичного дискурсу - не описати, *а переконати, пробудивши в адресаті наміри, обґрунтувати переконання та спонукати до дії*. Тому ефективність політичного дискурсу можна визначити щодо цієї мети.

Мовлення політика (за деякими винятками) оперує символами, а його успіх визначається тим, наскільки ці символи співзвучні масовій свідомості: політик повинен уміти торкнутися потрібної струни в цій свідомості; висловлювання політика мають укладатися у “всесвіт” думок і оцінок (тобто в усі внутрішні світи) його адресатів, “споживачів” політичного дискурсу.

Далеко не завжди таке “вселяння” виглядає як аргументація: намагаючись залучити слухачів на свою сторону, не завжди використовують логічно пов'язані аргументи. Іноді досить просто дати зрозуміти, що позиція, на користь якої виступає політик, входить у коло інтересів адресата.

Захищаючи ці інтереси, можна ще впливати на емоції, грати на почутті обов'язку, на інших моральних установках.

Будь-який дискурс, не тільки політичний, за своїм характером спрямований на навіювання, враховує систему поглядів потенційного інтерпретатора з метою модифікувати наміри, думки та мотивацію аудиторії. Саме завдяки цьому і відбуваються несподівані переходи від одних переконань до інших, іноді всупереч очікуванням самого промовця. Успіх навіювання залежить, як мінімум, від наявних установок стосовно особи політика.

Перший вид установок характеризує ступінь довірливості, симпатії до особи політика, а завоювання вигідних позицій у цій галузі залежить від мистецтва промовця та від характеру реципієнта (порівняйте патологічну довірливість на одному полюсі та патологічну підозрілість на іншому). Змінити установки адресата в потрібному напрямі можна, зокрема, вдало скомпонувавши своє мовлення, помістивши необхідний вислів у потрібне місце дискурсу. *Тільки створивши в адресата відчуття добровільного прийняття чужої думки, зацікавленості, актуальності, істинності й задоволеності, оратор може домогтися успіху в навіюванні*. Люди